

نقد و ارزیابی «کتاب فلسفه باستانی چیست؟»

زهرا رستاخیز قصرالدشتی^۱

الف- معرفی و ارزیابی ظاهری اثر

"کتاب فلسفه باستانی چیست؟" به قلم آقای پییر آدو (۱۹۲۲-۲۰۱۰) و ترجمه دکتر عباس باقری (۱۳۹۰-۱۳۰۹) در سال ۱۳۸۲ توسط نشر علم در قطع و جلد رقعی به چاپ رسید. ترجمه این اثر، به لحاظ رویکرد عملی که به فلسفه دارد، همچنین با در نظر گرفتن ترجمه نسبتاً روان متن، ارزشمند و مغتنم است، اما لزوم بازنگری و ویراستاری اثر در قسمت‌هایی از کتاب مشهود است. در ادامه به چند نمونه از موارد قابل ویرایش اشاره می‌گردد:

۱- عدم استفاده از کاما در متن ترجمه: عدم استفاده صحیح از کاما که راهگشای مخاطب در فهم درست متن است، به وفور به چشم می‌خورد، به عنوان نمونه لزوم استفاده از کاما در صفحات: ۱۰۷ (زیبایی همیشه...) یا صفحه ۳۳۴ (در بخشش و پذیرش چه شیوه ای دارد...) یا در صفحه ۱۵۴ (آنگونه که در رفتار حیوان و کودک دیده می‌شود برتر از...)، همچنین در صفحه ۵۴ (در ضیافت...)، یعنی انسان دوستدار حکمت چنین است.)، کاملاً عیان است.

۲- لزوم ویرایش جملات: در جملاتی از کتاب به دلیل ساختار نامناسب جمله و یا عدم استفاده صحیح از کلمات، فهم متن به سختی صورت می‌پذیرد، به عنوان مثال در صفحات: ۳۳۷ (تأمل و مراقبه... مانند مورد فلسفه غیردینی، دایمی باشد.) کلمه‌ی (مورد) در این جمله قابل حذف است یا در صفحه ۳۰۰ عبارت (فردیت مسدود بر خود...) عبارتی نامفهوم است، همچنین در صفحه ۲۰۶ جمله سوم از بند دوم (اخلاقیات ضامن نخستین تزکیه روان است.) به اینصورت قابل ویرایش است: (اخلاقیات، نخستین ضامن تزکیه روان است.) و یا در صفحه ۲۲ در اولین جمله به جای عبارت: (اصالت انسان وجود) باید (اصالت وجود انسان) قرار داده شود، به همین ترتیب در صفحه ۳۵ لزوم ویرایش کلمه‌ی (پیوسته) در جمله: (پیوسته از این جهت که... پیوسته نیز از این جهت که...) کاملاً مشهود است.

در آخر، عدم استفاده از فعل در پایان جملات، از جمله مواردی است که به طور قابل ملاحظه‌ای، در سراسر کتاب، مشهود است، مثلاً در صفحه ۵۵ (سقراط آتوپو است: شگفت، معیارناپذیر... شک‌برانگیز.) فعل (است) باید به آخر جمله منتقل شود. یا جمله‌هایی در صفحات: (۶۱، ۱۴۷، ۱۹۸، ۲۰۲، ۲۲۵، ۲۵۰، ۲۶۲، ۲۹۰...) بدون فعل در انتهای جمله رها گشته‌اند.

^۱ . دکترای فلسفه تطبیقی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران واحد علوم و تحقیقات، ghasroaldashti@gmail.com

ب- ارزیابی محتوایی اثر

کتاب "فلسفه باستانی چیست؟" کتابی است که همانطور که مترجم محترم به درستی در مقدمه کتاب بیان داشته‌اند، نه تنها برای دانشجویان و متخصصان فلسفه، بلکه برای عموم مردم و علاقه‌مندان به فلسفه حائز اهمیت است، زیرا در این کتاب اصول و نظریات مکاتب (اصلی) فلسفه‌ی دوران باستان با در نظر گرفتن شیوه‌ی زندگی منتخب این مکاتب مورد بررسی قرار گرفت است که در نهایت می‌تواند آرامش روح و روان را برای مخاطب به ارمغان آورد.

این کتاب (فلسفه باستانی چیست؟) شامل سه بخش اصلی است، که آدو آن را بر مبنای سه اصل کیهان‌شناسی یا اسطوره‌ای یونان قدیم که شامل: آفرینش جهان، آفرینش انسان و آفرینش مردمان است، طرح کرده و هر بخش نیز شامل چندین عنوان فرعی می‌باشد. سه بخش اصلی کتاب عبارتند از:

۱- تعریف افلاطونی فلسفه و پیشینه‌های آن (فلسفه پیش از فلسفه، پیدایش مفهوم "فلسفه پرداختن"، چهره سقراط، تعریف فیلسوف در ضیافت)، در این بخش تاریخ نخستین مورد استعمال کلمه "فلسفه" و درک معنای فلسفی این کلمه از نظر افلاطون بیان شده است.

۲- فلسفه همچون شیوه‌ی زندگی (افلاطون و آکادمی، ارسطو و مکتب او، مکتب‌های هلنی، مکتب‌های فلسفی در دوران امپراتوری، فلسفه و گفتار فلسفی)، در این بخش ویژگی‌های هر یک از مکاتب فلسفی دوران باستان از دیدگاه شیوه‌ی زندگی انتخابی و بیان وجوه اشتراک آنها در این زمینه مطرح می‌شود.

۳- گسست و پیوست قرون وسطی و دوران جدید (مسیحیت چون فلسفه‌ای الهامی، ناپدیددی و نوپدیددی مفهوم باستانی فلسفه، پرسش‌ها و دیدگاه‌ها)، در این بخش توضیح داده می‌شود که به چه دلیل و تا چه میزان فلسفه از قرون وسطی اندک اندک به فعالیت صرفاً نظریه‌ای تبدیل شد.

اینکه آدو فیلسوفان دوران باستان را مورد بررسی قرار داده است از یک سو به تخصص آدو در زمینه‌ی فلسفه دوران باستان و از سوی دیگر به دیدگاه او درباره‌ی معنای حقیقی فلسفه (عشق به حکمت) که به عقیده او این معنا همچنان، در دوران باستان باقی مانده، مربوط می‌گردد.

مفاهیم اصلی کتاب عبارتند از: روش زندگی، حکمت، گفتار فلسفی و تمرینات روانی، که محتوای اصلی کتاب حول بررسی این مفاهیم شکل گرفته است. از نظر آدو فیلسوف دوران باستان برای نیل به آرامش و صلح درون، همواره در جستجوی حکمت بوده است و به همین سبب روش و شیوه‌ای برای زندگی برگزیده که مکتب فلسفی او را شکل داده است. او برای بیان آنچه برگزیده نیاز به گفتار داشت که آدو آن را "گفتار فلسفی" می‌نامد، همچنین فیلسوف، اعمال و گفتاری را برای اصلاح یا تغییر در رفتار و احوال شاگردان در نظر می‌گرفت که "تمرینات روانی" نامیده می‌شود.

به نظر آدو، تمام مکاتب فلسفی دوران باستان مانند: مکتب افلاطونی، ارسطویی، اپیکوری، رواقی، کلیبی، شکاک... (با الگو گرفتن از سقراط) فلسفه‌ای مردمی و دارای رسالت بودند که مخاطبان آنها همه‌ی انسان‌ها بودند چون هدف آنها از بین بردن و درمان آشوب و نگرانی روان بود. همه این مکاتب آشفتگی و اضطراب را محصول داوری ارزشی انسان می‌دانند، بنابراین فیلسوف با تغییر داوری، به درمان آشفتگی‌های روان می‌پردازد. در طول مطالعه این مباحث در کتاب، مخاطب به طور غیر مستقیم مورد خطاب قرار می‌گیرد و امکاناتی برای دستیابی به تجربه‌ای شهودی و روانی برای او میسر می‌گردد. آدو به زیبایی توانسته است با استفاده از گفتار به هدایت و ارشاد روانی مخاطب مبادرت ورزد.

اما از دوران قرون وسطی و امپراطوری رم، شاهد تغییر رویکرد به فلسفه هستیم که با حرفه‌ای شدن آموزش فلسفه و شرح و تفسیر متون فیلسوفان دوران باستان از جمله: ترجمه‌ی آثار افلاطون و ارسطو، از رسالت اصلی فلسفه دوران باستان که گزینش سبکی از زندگی بود دور می‌شویم. از این پس تاریخ فلسفه جایگزین فلسفه می‌شود.

آدو بیان می‌کند که با ظهور مسیحیت در قرون وسطی شاهد احیای دوباره‌ی فلسفه دوران باستان هستیم، چرا که مسیحیت، گزینش سبکی از زندگی و نحوه‌ای از بودن است. از سوی دیگر، آدو ظهور مسیحیت را دلیلی بر انزوای فلسفه نیز می‌داند، چرا که از این پس و با از بین رفتن شیوه‌ی زندگی مکاتب مختلف فلسفی همچون: اپیکوریان، رواقیان... فلسفه به خدمت مسیحیت (به عنوان تنها شیوه‌ی زندگی حاضر در آن زمان) درآمد.

اما امروز فلسفه (از دیدگاه آدو)، از وظیفه‌ی اصلی خود، که همان شیوه زندگی است، فاصله گرفته و بیش از هر چیز به گفتاری نظری یا انتقادی تبدیل شده و این بزرگترین خطر است که فیلسوف با آن مواجه می‌شود یعنی: خطر اکتفا به گفتار فلسفی بدون توجه به شیوه زندگی. در این قسمت از کتاب، آدو به تبعیت از فیلسوفان دوران باستان و با استفاده از گفتار فلسفی به خوبی به تذکر و هدایت مخاطب به سوی گزینش شیوه‌ی درست زندگی می‌پردازد.

در پایان کتاب آدو به وجوه اشتراک مفهوم حکمت در فرهنگ یونان، چین و هند اشاره می‌کند و آن را دلیلی بر تبعیت فلسفه از خرد و زندگی همساز با روان می‌داند و از اندیشمندانی همچون: شوپنهاور، روسو، شافسبوری، امرسون، تورو، کی یرکو گارد، مارکس، نیچه، جیمز، برگسون، ویتگنشتاین و مرلوپونتی به عنوان پیشگامان احیای فلسفه دوران باستان در دوران معاصر نام می‌برد.

ج- ارزیابی نهائی اثر

کتاب "فلسفه باستانی چیست؟" یکی از معدود کتاب‌هایی است که به بررسی ارتباط و کنش فلسفه با زندگی فردی و اجتماعی در بستر تاریخی و در میان مکاتب اصلی فلسفی پرداخته است. هرچند خود آدو به صراحت بیان می‌کند که تا آن زمان پژوهش‌هایی درباره نقش روان درمانی فلسفه و یا مفهوم فلسفه در دوران باستان انجام گرفته است، اما این اثر

به لحاظ آرایش و نظم و جامعیت و مشروح و مستند بودن در پرداختن به این مسائل، پژوهشی نوآورانه محسوب می‌شود. از سوی دیگر، این کتاب می‌تواند راهنمایی عملی برای پژوهشگران و دانشجویان فلسفه محسوب شود تا آنها را به درک و فهمی جدید از اصول و تعالیم فلسفی مکاتب دوران باستان و بازگرداندن آن آموزه‌ها به سرچشمه‌های اصلی خود راهبر باشد. بنابراین و با توجه به ترجمه‌ی قابل قبول این اثر می‌توان آن را کتابی درخور مطالعه و تعمق دانست. نکته مثبت دیگری که در مورد محتوای کتاب حاضر می‌توان ذکر کرد، ایضاح معنا و ارتباط میان دو مفهوم فلسفه و حکمت است که دانشجوی رشته‌ی فلسفه همواره در متون مختلف فلسفی با آن روبروست و فهم آن را می‌توان شاه کلید فهم متون فلسفی دانست.

همچنین مدل پیشنهادی آدو یعنی: فلسفه همچون "شیوه‌ی زندگی"، که عنوان یکی دیگر از کتاب‌های او نیز هست، می‌تواند اهمیت و کارکرد فلسفه‌ی تطبیقی را در درک و کشف غایت زندگی فلسفی که همانا حکمت یا زندگی همساز با روان است در بررسی مکاتب مختلف فلسفی نشان دهد.

تنها نکته‌ای که در متن ترجمه ناهمگون به نظر می‌رسد، فهرست‌بندی مطالب کتاب است که نیاز جدی به بازبینی و ویرایش دارد. به طور مشخص در بخش دوم، قسمت "فلسفه و گفتار فلسفی" تفکیک منظم و مشخصی میان تمرین‌های روانی و بدنی صورت نگرفته و این خود سبب سردرگمی مخاطب می‌شود.

همچنین آدو در بخش (مسیحیت چون فلسفه‌ای الهامی) به بررسی ارتباط مسیحیت با فلسفه پرداخته و مسیحیت را به این دلیل که تنها مکتبی است که شیوه‌ی زندگی و نحوه‌ای از بودن در دوران حاضر است، مورد ارزیابی و نقد قرار داده، به همین دلیل پیشنهاد می‌شود که یکی از متخصصان حوزه فلسفه، پیوستی را در تکمیل مبحث ارتباط دین و فلسفه در حوزه‌ی فلسفه اسلامی و فیلسوفان اسلامی به متن ترجمه اضافه گردانند تا از این طریق و با شناخت شیوه‌ی زندگی این مکاتب هم به بازبینی و احیای اصول عملی آنها کمک شود و هم راهگشای پژوهش و مطالعه علاقه‌مندان در زمینه فرهنگ و فلسفه اسلامی - ایرانی قرار بگیرد.